

ОБҐРУНТУВАННЯ ТАРИФІВ — ПЕРЕДУМОВА ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ГАЗОРОЗПОДІЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

О.Я. Савко

ІФНТУНГ, 76019, м. Івано-Франківськ, вул. Карпатська 15, тел. (0342) 242308, 771538
e-mail: econpid@nung.edu.ua, Oksana_savko@mail.ru

Розглянуто питання діючих тарифів на транспортування і постачання природного газу. Визначено основні категорії газового ринку. Виділено низку проблем, що існують в галузі у зв'язку із низьким рівнем тарифів як основного джерела отримання коштів для ефективної діяльності. Розглянуто нормативну базу у сфері регулювання діяльності підприємств газового ринку та умови перегляду тарифів на послуги газорозподільних підприємств.

Ключові слова: стратегія, тарифи, газовий ринок, постачання газу, газотранспортні підприємства

Рассмотрен вопрос действующих тарифов на транспортировку и поставку природного газа. Определены основные категории газового рынка. Выделен ряд проблем, существующих в отрасли в связи с низким уровнем тарифов, как основного источника получения средств для эффективной деятельности. Рассмотрена нормативная база в сфере регулирования деятельностью предприятий газового рынка и условия просмотра тарифов на услуги газораспределительных предприятий.

Ключевые слова: стратегия, тарифы, газовой рынок, поставки газа, газотранспортные предприятия

In the article the question tariffs is exposed on transporting and supply of natural gas. The basic categories of gas market are certain. The row of problems which exist in industry is distinguished of touch the low level of tariffs, as a main source of receipt of money for effective activity. A normative base is considered in the field of adjusting activity enterprises of gas market and condition of revision of tariffs on services of gas-distribution enterprises.

Keywords: strategy, tariff, gas market, supply of gas, transport gas enterprises

Постановка проблеми. Підприємства ВАТ з газифікації і газопостачання, як і більшість підприємств вітчизняної економіки, переживають складний період. Фактично діючі тарифи на послуги з транспортування та постачання природного газу не відповідають необхідному рівню, що зумовлює виникнення ряду інших гострих проблем у даній галузі, оскільки саме кошти від надання таких послуг дають можливість працювати цим підприємствам та виконувати покладені на них функціональні обов'язки. З огляду на це виникає питання щодо можливості формування стратегії діяльності для газорозподільних підприємств. Оскільки газовий ринок країни має більш політичний, а не економічний характер, і в таких умовах досить важко прогнозувати розвиток подій на найближчий час (хоча б на один рік), а розробка стратегії передбачає тривалу перспективу з можливістю коригування за необхідності деяких складових.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питаннями формування і реалізації стратегії серед вітчизняних авторів займалися: М.Білик, Л.Ковальська, В.Сімонова, З. Шацька, Л. Селіверстова та ін. Проблемами нафтогазового комплексу в цілому займалися такі вчені, як: Ж. Сіднева, І. Молчанова, С.Шкарпет, В.Худолей. Проте питання формування стратегії для ВАТ з газифікації та газопостачання є актуальними і вимагають подальших досліджень.

Постановка завдання. Провести дослідження щодо відповідності діючих та необхід-

них тарифів на послуги газорозподільних підприємств, а також розкрити проблеми, що виникають у зв'язку із такою невідповідністю і дослідити перспективи формування стратегії розвитку для підприємств даної галузі.

Виклад основного матеріалу. Довготривала світова рецесія суттєво вплинула на необхідність пошуку нових методів та способів управління підприємствами та формування шляхів побудови антикризових стратегій розвитку, оскільки більшість промислових підприємств переживають важкий економічний період скорочення виробництва і зниження попиту на свою продукцію.

У сучасних умовах стратегія є важливим і невід'ємним елементом управління як на рівні держави, так і на рівні окремого підприємства. По суті, вибір стратегії означає, що з усіх можливих шляхів розвитку і способів дії, що відкриваються перед фірмою, вона обирає конкретний напрям. Добре розроблена стратегія є запорукою підвищення конкурентоспроможності підприємства, досягнення встановлених цілей, забезпечення стабільної ринкової позиції та його фінансової незалежності[1].

Газовий ринок України представлений діяльністю газовидобувних, газотранспортних підприємств. Визначимось з основними категоріями газового ринку [2]. **Газотранспортні підприємства** – це суб'єкти підприємницької діяльності, які забезпечують транспортування газу магістральними трубопроводами до газорозподільних мереж або безпосередньо до споживачів та отримали відповідну ліцензію

НКРЕ. *Газотранспортна система* – це система газопроводів, що включає в себе магістральні газопроводи, газопроводи-відгалуження та газорозподільні станції. *Тариф на транспортування природного газу магістральними трубопроводами* – вартість послуг з транспортування 1000 кубічних метрів природного газу магістральними трубопроводами, яка забезпечує покриття виправданих витрат, отримання обґрунтованого прибутку, сплату податків, обов'язкових платежів та відрахувань ліцензії та. *Тарифна виручка* – кошти, які сплачуються користувачами газотранспортної системи газотранспортному підприємству за послуги з транспортування природного газу магістральними трубопроводами та газопроводами-відгалуженнями.

За дослідженнями Міністерства палива та енергетики України стан газотранспортної системи вимагає негайних якісних змін. Так, газотранспортна система України (ГТС) складається з 37,6 тис. км газопроводів різного призначення та продуктивності, 73 компресорних станцій із 110 компресорними цехами, де встановлено 703 газоперекачувальні агрегати загальною потужністю 5,4 тис. МВт, 1607 газорозподільних станцій, 13 підземних сховищ газу (ПСГ) загальною місткістю за активним газом понад 32,0 млрд. м³.

На рахунок пропускної спроможності газотранспортної системи, за даними мін палива-енерго, то на "виході" ГТС спроможна прийняти до 290 млрд. м³, а на "виході" передати 175 млрд. м³ природного газу, в т.ч. 140 млрд. м³ – до країн Західної та Центральної Європи.

Про необхідність дієвих дій в напрямку модернізації, реконструкції ГТС з використанням найбільш сучасних та ефективних технологій, які безумовно вимагають пошуку значних джерел фінансування, свідчать наступні цифри наведені на сайті Міністерства палива та енергетики: на сьогодні близько 29% газопроводів відпрацювали свій амортизаційний термін, майже 60% експлуатуються від 10 до 33 років. Майже третина із 703 ГПА КС виробила свій моторесурс або близька до цього і потребує реконструкції. Система газопостачання природного газу тиском до 1,2 МПа має значний ступінь зношування і, крім цього, експлуатується в складних умовах інженерної інфраструктури населених пунктів. Так, 11,6 тис. км розподільчих газопроводів (або близько 7%) та 4,9 тис. газорегуляторних пунктів (або близько 14%) вже відпрацювали свій амортизаційний термін. [3].

Для реалізації планів держави, щодо розвитку газотранспортної системи до 2030 року, а саме пошук 93,2 млрд. грн., в умовах світової фінансової кризи, необхідно вживати заходи щодо пошуку внутрішніх інвестиційних резервів, а саме покращенню фінансового стану підприємств, які працюють на газовому ринку, перегворенням їх у дієвих інвесторів. Це вимагає державної підтримки їх діяльності, впровадження ефективних механізмів підвищення їх рентабельності, розробки стратегії ціноутворення.

При формуванні стратегії підприємств газового ринку, варто звернути увагу на такі компоненти діяльності як: рентабельність, тарифи на послуги з транспортування та постачання газу, ціни.

Рентабельність – це показник економічної ефективності діяльності підприємства. Обмеження рівня рентабельності розповсюджується в Україні на діяльність природних монополістів – постачальників комунальних послуг, а також води, електроенергії, тепла та газу. Показник рентабельності включається у формулу розрахунку тарифів на їх послуги [4].

Забезпечення проведення цінової та тарифної політики, державне регулювання діяльності суб'єктів природних монополій в електроенергетиці, нафтогазовому комплексі, у сфері тепlopостачання, якщо теплова енергія виробляється на теплоелектроцентралях, здійснюється національною комісією регулювання електроенергетики (НКРЕ) [5].

Для газорозподільних підприємств формування і затвердження тарифів на їх послуги здійснюється НКРЕ відповідно до встановленої структури. Тариф на транспортування природного газу встановлюється таким чином, щоб забезпечити підприємству-заявнику відшкодування його обґрунтованих витрат та отримання прибутку, а також стимулювати його до скорочення, цих витрат і підвищення рентабельності діяльності [6].

Як свідчать аналітичні дані підприємств з газопостачання та газифікації Західного регіону (табл. 1), протягом останніх років фактично діючий тариф у більшості ВАТ не забезпечує навіть нульовий відсоток рентабельності.

За даними асоціації ділового співробітництва підприємств газового ринку, що налічує близько 40 відкритих акціонерних товариств і ДП «Укргазмережі», аналогічна ситуація спостерігається і по решті ВАТ з газифікації і газопостачання. Винятком за 2008 рік є тільки 4 підприємства в, яких необхідний тариф при 5% рентабельності перевищував фактично діючий. Це – ВАТ «Миколаївгаз», ВАТ «Шепетівкагаз», ВАТ «Уманьгаз», ВАТ «Севастопольгаз».

Стан економіки країни та економічна криза зумовили спад обсягів споживання природного газу промисловими підприємствами і, відповідно, знизилися обсяги транспортування природного газу.

Оскільки існує пряма залежність між обсягом транспортування газу газорозподільними газопроводами та встановленням тарифів НКРЕ для облгазів, то зрозуміло чому фактично діючі тарифи не відповідають економічно обґрунтованому рівню. Тарифи на транспортування природного газу є основним джерелом надходження коштів для облгазів.

Серед основних проблем газорозподільних підприємств варто визначити такі [8]:

1. Середньозважений тариф для ВАТ з газифікації та газопостачання на послуги з транспортування природного газу у травні 2009 року становив 81,3 грн. за тисячу кубометрів, а необхідний тариф в цей період повинен становити

Таблиця 1 – Фактично діючі та необхідні тарифи на транспортування газу ВАТ з газифікації та газопостачання Західного регіону за 2006 – 2008 роки, грн. [7]

Показники	Роки		
	2006	2007	2008
ВАТ «Хмельницькгаз»			
1. Фактично діючий тариф	44,46	85,61	93,83
2. Необхідний тариф			
- при 0 рентабельності;	44,40	69,31	102,68
- при 5% рентабельності	46,62	72,78	107,81
ВАТ «Волиньгаз»			
1. Фактично діючий тариф	51,30	82,77	98,64
2. Необхідний тариф			
- при 0 рентабельності;	51,76	86,20	122,28
- при 5% рентабельності	54,35	90,51	134,51
ВАТ «Львівгаз»			
1. Фактично діючий тариф	41,89	78,19	94,87
2. Необхідний тариф			
- при 0 рентабельності;	51,18	74,38	95,01
- при 5% рентабельності	54,79	78,10	99,76
ВАТ «Івано - Франківськгаз»			
1. Фактично діючий тариф	31,36	68,37	87,59
2. Необхідний тариф			
- при 0 рентабельності;	45,26	79,23	108,42
- при 5% рентабельності	47,52	83,19	119,26
ВАТ «Закарпатгаз»			
1. Фактично діючий тариф	41,09	86,71	100,11
2. Необхідний тариф			
- при 0 рентабельності;	57,42	93,87	127,03
- при 5% рентабельності	60,29	98,56	133,38
ВАТ «Чернівцігаз»			
1. Фактично діючий тариф	49,24	63,23	78,14
2. Необхідний тариф			
- при 0 рентабельності;	47,89	61,36	86,91
- при 5% рентабельності	50,29	64,43	91,26
ВАТ «Тернопільгаз»			
1. Фактично діючий тариф	60,00	85,48	103,20
2. Необхідний тариф			
- при 0 рентабельності;	67,54	96,51	138,89
- при 5% рентабельності	70,92	101,34	145,83
ВАТ «Рівнегаз»			
1. Фактично діючий тариф	58,53	86,28	99,38
2. Необхідний тариф			
- при 0 рентабельності;	58,95	90,89	118,92
- при 5% рентабельності	61,90	95,43	124,87

на транспортування природного газу 140-145 грн.

2. Кількість працівників щороку поступово зменшується через ряд причин. Так, зменшення чисельності працюючих у порівнянні із передбаченими нормативними значеннями з техніки безпеки та експлуатації газових мереж становить 35%.

3. Протяжність газопроводів, які повністю відпрацювали свій термін складає близько 18 тис. км. При цьому за правилами експлуатації заміни підлягають до 60% газових мереж у країні, вік деяких з них перевищує 40 років.

4. Низький рівень заробітної плати в галузі призводить до відтоку професійних кваліфікованих кадрів. Так, за рахунок зменшення обсягів транспортування природного газу у I кварталі 2009 року в газових підприємствах середня заробітна плата скоротилася з 2200 до 1800 грн.

Ще однією з гострих проблем підприємств з газифікації та газопостачання є те що, більшість з них мають заборгованість за поданий газ. Так на 1 січня 2009 року заборгованість облгазів за 1999–2008 роки за даними ДК «Газ України» становила 6,7 млрд. грн. [9]. Така ситуація не сприяє покращенню фінансових показників роботи підприємств та довіри до них з боку НАК «Нафтогаз України». Останній не має вагомих важелів впливу на ВАТ з газифікації та газопостачання, а відносини між ними будуються на договірній основі. Умови договору часто не виконуються, що спричиняє зростання заборгованості за отриманий газ.

У відповідності до нормативної бази [10] у сфері регулювання діяльності підприємств газового ринку, умови перегляду тарифів можливі у разі:

1) збиткової діяльності підприємства заявника за базовий період, що склалася з незалежних від нього причин;

2) зміни обсягів транспортування природного газу на плановий період відповідно до врахованих при розрахунку тарифів на базовий період, більше ніж на 5%;

3) зміни витрат, пов'язаних з наданням послуг внаслідок інфляційних процесів, підвищення цін на паливо, сировину, матеріали, послуги; витрати на оплату праці у зв'язку зі зміною прожиткового мінімуму та змінами у законодавстві. Якщо це призводить до зміни тарифів більше ніж на 5% від затвердженого рівня на базовий період;

4) інші випадки, якщо це призводить до зміни тарифів більше ніж на 5%.

Варто зазначити, що формування стратегії діяльності підприємств даного ринку це важкий, складний та кропіткий процес, який неможливий без участі держави. Оскільки ринок природного газу, як і більшість суміжних із ним ринків товарів і послуг, залишається монополізованим великими державними енергокомпаніями. Загалом природно-монополійний характер активів вітчизняного газового господарства спричинив таку інституційну структуру ринку, зміна якої не можлива без участі держави, а перманентні спроби реформування газового

ринку найчастіше зводилися до перерозподілу повноважень регулюючих органів і контролю за фінансовими потоками. Жодна чергова схема не передбачала створення умов для виникнення реальних конкурентних відносин у діяльності з видобутку, транспортування чи постачання газу. Рішення щодо корпоратизації окремих суб'єктів ринку, заміна або виведення на ринок нових учасників за рахунок зменшення частки існуючих змінювали лише формальну структуру ринку, консервуючи при цьому його інституційну побудову [11].

Висновки

Діяльність ВАТ з газифікації та газопостачання на даний момент є збитковою. Основною причиною цього є низькі тарифи на послуги з транспортування та постачання природного газу, які не забезпечують економічно обґрунтованого рівня отримання доходу.

Тарифи на транспортування і постачання природного газу складають основну частину отримання коштів облгазами і у своїй структурі містять одну з таких складових, як оплата праці, що є низькою. Також необхідно врахувати у тарифах нормативи чисельності працюючого персоналу здатного забезпечити надійне обслуговування газових мереж, та кошти на повноцінний ремонт газопроводів.

3. Враховуючи той факт, що більшість ВАТ з газифікації та газопостачання належать певним бізнес структурам, а газ вони отримують від НАК «Нафтогаз України» та ДК «Газ України», які є державними компаніями, то доцільно було б ведення більш жорсткі обмеження на законодавчому рівні щодо оплати товариствами коштів за отриманий газ та виконання своїх зобов'язань перед постачальниками.

Отже, формування стратегії для підприємств даної сфери - це процес, що передбачає розв'язання низки проблем, що існують в галузі. Внесення поправок у законодавчі акти з регулювання діяльності суб'єктів на газовому ринку дасть можливість будувати чіткі та прозорі взаємовідносини між облгазами, НАК «Нафтогаз України» та ДК «Газ України». За умови підтримки держави та залучення інвестицій в дану галузь можна оздоровити її та сформулювати ефективну стратегію розвитку підприємств газового ринку.

Література:

1 Стратегія забезпечення фінансової стійкості суб'єктів господарювання в економіці України: монографія / В.Й.Плиса, І.І.Приймак. – Львів: Видавництво ННВК «АТБ», 2009. – 144 с.

2 Постанова НКРЕ «Методика розрахунку тарифів на послуги з транспортування природного газу магістральними трубопроводами» від 04.09.2002 року. – № 984.

3 Міністерство палива та енергетики України <http://mpe.kmu.gov.ua>

4 Шикирлийская М. Отказаться от «рентбельности» // Экономическое обозрение. – 15.05.2009. – №18 (802). – Режим доступу: <http://www.press.md/Weekly/>

5 НКРЕ http://www.nerc.gov.ua/control/uk/publish/article/main?id=32134&cat_id=30510/

6 Постанова НКРЕ «Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з розподілу природного та нафтового газу» від 13.01.2010 року. – №12.

7 Асоціація ділового співробітництва підприємств газового ринку. – К., 2009. – 50 с.

8 Чим в Україні пахне? Газовики в черговий раз вимагають підняти тарифи / Гонта І. // Дзеркало тижня. – 2009. - № 17 (745). (16 – 22 травня). – С.8.

9 «Нафтогаз» відповідає ... // Дзеркало тижня. – 2009. – № 11(739) (28 березня – 4 квітня). – С. 9.

10 Постанова НКРЕ «Про затвердження Процедури встановлення та перегляду НКРЕ тарифів на транспортування, розподіл, постачання природного газу, зберігання (закачування, зберігання та відбір) природного газу, транспортування нафти, нафтопродуктів, аміаку магістральними трубопроводами та внесення змін до деяких постанов НКРЕ» від 25.06.2009 року. - №749.

11 Подолець Р. Газовий ринок у контексті геополітичних балансів // Віче. – 2009. – №4. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/1335/>.

Стаття постуила в редакційну колегію

07.07.10

Рекомендована до друку професором

М. О. Данилюком